

Pogledi Stjepana Radića na međunarodni položaj Hrvatske i međunarodne odnose prije Prvoga svjetskog rata

Prilog ukazuje na stajališta Stjepana Radića o međunarodnom položaju Hrvatske kao i na međunarodne odnose uoči 1. svjetskog rata.

Djelatnost Stjepana Radića i H(P-R)SS se protezala u dugom razdoblju od skoro pola stoljeća kada su se dešavali veliki prevrati u Hrvatskoj i Europi, a djelatnost Stjepana Radića i stranke se širila i utjecala na sva područja života običnih ljudi i cijele Hrvatske. Mnoga područja tog djelovanja, misli, motivi i akcije nisu do kraja istraženi. Uz to, danas se preispituju stara istraživanja i ocjene. Pri tome se mjestimice javljaju tendencije da se sve nekadašnje pozitivne ocjene ne samo o ulozi jugoslavenstva, Jugoslavije i socijalizma, nego i socijalnih pokreta i liberalnih ideja odbace ili njihov utjecaj promatra samo u negativnom svjetlu, što je jednako jednostrano i ahistorijski kao i apriorne pozitivne ocjene. Zapravo, trebalo bi se vratiti nastojanjima koja je hrvatska historiografija dosegla u zadnjim desetljećima postojanja jugoslavenske države, da se povijesne pojave i ličnosti promatraju iz vremena u kome su nastale i u kontekstu vremena u kome su djelovale. Dakle, na temelju svih, a ne izabраниh izvora i ne sa stajališta naknadnih povijesnih tendencija. U najvećem broju povijesnih istraživanjima bi trebalo primjenjivati interdisciplinarni pristup. Takav pristup nameće i opus Stjepana Radića, jer je on svoja djela i praktičnu političku aktivnost, koja bi sabrana obuhvaćala oko šezdesetak svezaka, pisao koristeći spoznaje istaknutih europskih politologa, sociologa, psihologa, kulturologa, povjesničara, pravnika, ekonomista, etnologa itd.

U razmatranju međunarodnih odnosa i položaja Hrvatske Stjepan Radić je koristio znanstvene spoznaje o nastanku, funkciji i razvoju država i nacija, načelima na kojima su se zasnivale i funkcijama koje su trebale ispunjavati tijekom povijesnog razvoja čovječanstva, a te je spoznaje prilagođavao potrebama analize položaja Hrvatske i prilika u njoj, kao i svojim sklonostima. Zbog ograničenog obima u ovom radu ću se ograničiti na njegova načelna stajališta, a manje na njegove analize i stajališta o pojedinim međunarodnim događajima.

Radić je bio svjestan da je Hrvatska mala i siromašna zemlja, da hrvatski narod malo može utjecati na međunarodne odnose, pa i na vlastitu sudbinu. Zato je već u prvim radovima naglašavao potrebu razlikovanja hrvatskih narodnih ideala, prije svega težnje za stvaranjem potpuno samostalne države, od političkih programa koji se formuliraju prema najprečim potrebama i snazi naroda. Naglašavao je da političar mora biti dosljedan u borbi za dugoročne ciljeve i u odabiru moralnih sredstava borbe, ali ne i u taktici i strategiji.

Radićevi pogledi na međunarodne odnose i položaj Hrvatske bili su zasnovani na načelima za čije poštovanje se on trajno zalagao i unutar države i u međunarodnim odnosima, ali je bio svjestan i raspona između načela i realnosti.

Čovjek je, pisao je, društveno biće jer samo životom u društvu može graditi svoju kulturu, a izvan društva može biti samo pustinjač ili čudak. Ni jedna društvena grupa ili zajednica nema nikakve posebne svijesti izvan svijesti pojedinaca. Zato se odnos jedinice i društva, pa i nacije i socijalnog sloja, mora zasnivati na priznanju slobode i samostalnosti pojedinaca i omogućavanja njihove slobodne inicijative. No i pojedinac ima obavezu da svojim djelovanjem ne ugrožavaju probitke i slobodu drugih jedinki i da djeluje u korist zajednice u kojoj živi.

Radić je prihvaćao mišljenje jednog od osnivača moderne sociologije, Engleza Herberta Spencera, pa je društvo i njegovo funkcioniranje uspoređivao s organizmom. Citira Spencerovu definiciju da je društvo "onaj stalni odnošaj među članovima, koji sačinjava osebnost neke zajednice za razliku od osebnosti tih članova".¹ Takva društva su i narodi, nacije i države, kao i socijalni slojevi i vjerske zajednice. Oni su unutar sebe povezane moralnim i materijalnim interesima. Zato se među državama i nacijama, kao i unutar država, između nacija u višenacionalnim državama, a i socijalnim slojevima i drugim grupama vodi stalna borba za ostvarivanje tih interesa. Nekada se ta borba vodila najčešće nasilnim sredstvima, a u modernoj pravnoj i demokratskoj državi ona se može uspješno voditi zakonitim sredstvima. Radić je vjerovao da bi se uspostavom stabilnog međunarodnog poretka zasnovanog na načelu ravnopravnosti svih naroda i država i razvijanjem ustanova poput Haaškog suda pravde i međunarodni sporovi mogli rješavati mirnim putem. No bio je uvjeren da različitih interesa i sporova nikada neće nestati, jer upravo ta stalna utakmica je glavni poticaj napretku čovječanstva.

Moderna država se početkom 20. stoljeća sve više zasniva na načelima koja su proklamirali francuska revolucija i razvoj europskih naroda i država tijekom 19. stoljeća. Ta glavna načela su: prirodno pravo čovjeka i građanina na slobodu i ravnopravnost, narodnosno pravo, tj. pravo svih, pa i najmanjih nacija na slobodu i ravnopravnost, te načelo demokracije po kome svi državljani moraju imati pravo utjecati na vođenje državne politike. Sve više se razvija i shvaćanje da se gornja prava ne mogu ostvariti ako se ne osigura i socijalna ravnopravnost svih slojeva društva, socijalna i gospodarska sigurnost, kao i prosvijećenost i zdravstvena zaštita svih ljudi. Ta uvjerenja je u saboru izrazio slijedećim riječima: "Ako je država tu da širi kulturu i blagostanje, onda je posve naravno, da princip narodnosti, mjesto da bude sredstvo političkih aspiracija, mjesto da bude izlika za teritorijalno proširenje, postaje glavno državotvorno sredstvo za unutrašnje uređenje države."²

On je još 1902. pisao kako "problem liberalizma nije ništa drugo doli problem: ukoliko smije koja vlast da zalazi u privatni život, u individualnu sferu pojedinca." Država ima pravo tražiti od pojedinca "terete vojničke, novčane itd.", ali mora poštovati "slobodu govora, udruživanja, štampe, slobodu obuke, slobodu raširivanja svojih misli, slobodu izbora i slobodu sudstva". Gdje nema tih sloboda nema ni napretka.

"Za sve one koji svojoj zemlji žele napredak, ovakav liberalizam znači isto što i patriotizam".³ Pravi liberalizam i narodnost se popunjuju uzajamno, a "i jedan i drugi

¹ S. Radić, "Državna i narodnosna ideja", *Mjesečnik pravničkoga društva*, br. 6., str. 554.

² Sten. zap. sabora, Pet. 1913.-1918., sab. sjednica, 23. VI. 1915., knj. III., str. 73., 88.

³ Stjepan Radić, *Politički spisi*, priredio: Zvonimir Kulundžić, Zagreb 1971., str. 188.

nalaze svoj pravi i naravni osnov i izvor u demokratskoj misli". Demokratska misao rodila modernu narodnu misao, a liberalizam da je teorijski demokratizam.⁴

Kako je temeljna misao demokratizma "da svi pojedinci nekoga skupa slobodno odlučuju o svim poslovima koji se tiču skupa i njegovih članova" uredbe trebaju biti demokratske, vlast predana u ruke skupa a članovi skupa trebaju biti upućeni u javne poslove.⁵

I liberalizam i demokratizam i nacionalizam su pozitivne posljedice francuske revolucije, ali uz njih razvio se i militarizam i imperijalizam, a i socijalizam i agrarizam.

Radić je 1905. pisao da su veliki narodi, koji su se uspjeli organizirati u jake države, počeli misliti kako su "dosta bogati i moćni" da zavladaju svim kopnima i morima.⁶ Nacionalnu ideju, koja je prevladala političkim životom u Europi u 19. stoljeću, onako kako su ranije vladale vjerske ideje, protumačili su kao pravo civiliziranih naroda da vladaju nad manje civiliziranima. Tako je nastala ideja imperijalizma. Ona se kao spoj nacionalizma i militarizma javila prvo u Njemačkoj, a zatim u Engleskoj, SAD i Japanu. Politički i socijalni mislioci u zapadnim zemljama, koji su dotad prihvaćali prevlast jednih staleža nad drugima, prihvatili su i pravo prvenstva jednih naroda nad drugima, dijeleći sve narode na kulturne i barbarske.

Takvu podjelu su na određen način prihvatili i socijalisti kada su se zauzimali za prava potlačenih radnika. Oni su ostale "pučke staleže" htjeli upotrijebiti kao "oruđe za prevlast radničkoga staleža", a ne kao jednakopravne pomagače.⁷ Agrarci, naprotiv, zalažu se za ravnopravnost interesa svih "staleža" i nacija.

Radić je objašnjavao da su već od vremena seobe naroda u Europi postojali narodi, kao zajednice nastale od ljudi istog ili sličnog jezika koji su dugotrajnim zajedničkim životom na istom teritoriju razvili zajedničke običaje i tradicije. Međutim, ne postoji ni jedan narod "čiste rase", svi su rezultat miješanja raznih elemenata. Europske države su se tijekom srednjeg vijeka zasnivale na načelu lojalnosti prema dinastiji. To se tijekom vremena pretvaralo u lojalnost prema državi, a zatim u lojalnost prema narodu, to jest razvijalo se shvaćanje kako država treba služiti interesima živoga naroda, a ne narod jednoj osobi, obitelji ili državi. Tek u obrani francuske revolucije nastupio je francuski narod kao nacija, a u otporu prema Napoleonovim osvajanjima i turskim nasiljima, raširila se Europom nacionalna ideja sa uvjerenjem da svi narodi imaju prirodno pravo na slobodan razvoj te da takav razvoj najbolje može osigurati samostalna nacionalna država. Za ostvarenje slobode naroda, tvrdi Radić, nije dovoljno samo stvoriti samostalnu nacionalnu državu. Zahtjevom da svaki narod treba kontrolirati svoju vladu kako bi zaista djelovala u njegovu korist Radić i iz ovog ugla gledanja dolazi do nužnosti povezivanja nacionalne i demokratske ideje.⁸

Uz ideje nacionalizma i demokracije pojavila se i ideja militarizma. Demokracija je "pozvala" sve slojeve ne samo na upravljanje državom, nego i na opću vojnu obavezu, pa su tako stvorene velike "narodne" vojske, koje su zbog organizacije, opremljenosti, standarda prehrane i odjeće višeg od onoga koji je većina ljudi imala kod kuće, te zbog činjenice da su u vojsci i najviši slojevi bili podređeni određenoj disciplini postale vrlo

⁴ Stjepan Radić, *Politički spisi*, n. dj., str. 192.

⁵ Stjepan Radić, *Politički spisi*, n. dj., str. 192.-193.

⁶ S. Radić, *Moderna kolonizacija*, n. dj., str. 357.

⁷ S. Radić, *Moderna kolonizacija*, n. dj., str. 358.

⁸ S. Radić, *Savremena Evropa*, n. dj., str. 117.-122.

popularne. Zbog neukosti širokih slojeva vladajući su lako mogli manipulirati tom popularnošću, pa se tako razvijao militarizam.⁹

Zato se u Europi na početku 20. stoljeća, osim u Francuskoj koja se promijenila nakon što je 1871. doživjela poraz od Njemačke, tvrdio je Radić, ne može govoriti o "patriotizmu u smislu humanitarnom" nego o "nacionalističko-imperijalističkim teorijama" i "šovinističkom nacionalizmu" kao njegovoj posebnoj deformaciji. Takav šovinizam je uhvatio korijen i kod nekih slavenskih naroda.

Radić se slagao s internacionalistima da je takav nacionalizam negativna pojava, ali je dokazivao da se imperijalizam i šovinizam ne mogu izbjeći ukidanjem nacionalizma, kako oni misle, te tvrdio: "Čovječanstvu ne prieti pogibao od narodnih i jezičnih razlika, nego od unutarnjega rzsula pojedinih naroda, ili od prevelikoga nagomilavanja grube, fizičke sile u rukama jedne središnje vlasti. A dubokim uzrokom obaju ovih pojava jest zapuštenost širokih narodnih slojeva, koje u svojem neznanju jednako lako služe stranačkim trvenjima i apsolutističkim pohotama."¹⁰

Socijalisti su također, po njegovoj ocjeni, griješili kada su veliku potlačenost, bijedu i zapuštenost prije svega radništva htjeli rješavati nasilnim sredstvima.

Sve te teze Radić je negirao slijedećim riječima: "Međunarodna svjetska politika ne će i ne može (se) zdravo razviti ni pod vlašću osvajačkih armada, koje imaju zauzeti čitava kopna, ni po načelima staleške borbe, koje bi raztrovale sav društveni život. Našega doba nisu dostojni ni teritorijalni ideali sredovječnih i novovjekih osvajača, ni 'željezni zakoni' socijalnih Marxovih teorija, u vrijeme, kad svi vidimo, da ima svjetske industrije i svjetske trgovine, međunarodnih željeznica, rieka i prokopa, u to vrijeme treba da što prije osjetimo, kako postoji utvrđeno i nepovredivo međunarodno pravo kao prirodna posljedica prava narodnoga i viša međunarodna ljudska zajednica kao naravska veza svim jezično-kulturnim i vjersko-moralnim skupinama."¹¹

Radićeva razmišljanja o međunarodnim odnosima mogu se podijeliti u nekoliko faza.

U prvoj fazi, koja je trajala do približno 1909. njegov misaoni razvoj je rezultat intenzivnog studiranja literature raznih, uglavnom francuskih, čeških i ruskih autora o povijesnom razvoju država, nacija i socijalnih slojeva i njihovoj ulozi i međusobnim odnosima. Tom literaturom nadograđuje svoje spoznaje i stavove izgrađene na putovanjima po Hrvatskoj na kojima se od đačkih dana upoznavao s potrebama i razmišljenjima najširih slojeva.

Njegova shvaćanja o nastanku, razvoju i funkcioniranju država i nacija i međunarodnim odnosima, o razvoju ustavnosti, demokracije i građanskih prava i sloboda su u teoriji konzistentna, ali u analizi konkretnih međunarodnih odnosa i prilika u pojedinim državama ponekad ima dosta predrasuda i iluzija, posebno kada se radi o slavenskim narodima.

On prihvaća teoriju češkog političara Ladislava Riegera da su slavenski narodi u 19. stoljeću doživjeli preporod i postali nacije razvojem nacionalne svijesti iz najširih slojeva naroda i priklanjanjem njihove inteligencije jeziku tih slojeva, bez volje, pa i protiv volje država u kojima su živjeli, dakle "odozdo", dok su u Zapadnoj Europi nacije nastale uz pomoć države i njenog nametanja jezičkog standarda, dakle "odozgo".¹² Zato su slavenski

⁹ S. Radić, *Savremena Evropa*, n. dj., str. 148.-151.

¹⁰ S. Radić, *Moderna kolonizacija*, n. dj., str. 361.

¹¹ S. Radić, *Moderna kolonizacija*, n. dj., str. 363.-364.

¹² B. Boban, n. dj., str. 161.

narodi, po njemu, već po postanku više demokratični od zapadnoeuropskih. Time pokazuje da tada još demokraciju ne shvaća u modernom smislu riječi, kao poštovanje određene procedure.¹³

Za razliku od vođa Napredne omladine, s kojima je početkom stoljeća ušao u politički život, on je već od 1902. odustao od ideala stvaranja zajedničke države Južnih Slavena: 1. smatrao je da mali narodi u postojećem međunarodnom poretku koji se zasniva na "ravnoteži sila" i većem utjecaju jačih i većih država, ne mogu mijenjati granice postojećih država; 2. mislio je da to nije ni logično nakon što je Srbija dobila potpunu nezavisnost, a Monarhija se Austro-ugarskom nagodbom stabilizirala; 3. zaključio je da Srbi vode samo isključivo srpsku, a ne slavensku politiku, da na račun drugih slavenskih susjeda žele stvoriti veliku Srbiju, te da i oni iz Srbije i oni iz Hrvatske u tom cilju surađuju sa svim hrvatskim neprijateljima; 4. od vremena studija u Pragu zaključio je da Hrvati u nastojanju da razvojem stignu zapadnoeuropske zemlje, mogu puno više koristiti i na gospodarskom i na kulturnom i na političkom području imati od suradnje sa slavenskim narodima u Austro-Ugarskoj, posebno Česima i Poljacima, nego sa Srbima, koji su i od Hrvata zaostali; 5. vjerovao je da bi slavenski narodi u Monarhiji, kada bi usko surađivali, bili dovoljno snažni da uspiju utjecati na preobrazbu Habzburške monarhije u federaciju (konfederaciju) ravnopravnih naroda, pa se zalagao za obnovu politike austroslavizma; 6. vjerovao je da bi tako preobražena demokratska "Podunavska federacija" mogla postati područje istinske i plodonosne suradnje ne samo Zapadne i Istočne Europe, nego i Bliskog Istoka.

Međutim, Radić se i dalje zalagao za suradnju Hrvata i Srba i drugih južnoslavenskih naroda i dokazivao da uzajamne svađe štete jednima i drugima. Bio je spreman ne samo priznati Srbiju kao prijateljsku državu, nego i pravo Srba u Hrvatskoj na očuvanje njihovih nacionalnih tradicija, što pokazuje njegovu dosljednost u zalaganju za poštovanje prava svih naroda.¹⁴

Njegov zahtjev da se zakonima na nivou cijele Monarhije garantiraju jednaka prava i slobode čovjeka i "državljana" i demokratske uredbe u svim (kon)federalnim jedinicama, jer ona moraju biti iznad suvereniteta pojedinih jedinica pokazuje pak njegovu dosljednu demokratsku i liberalnu orijentaciju.¹⁵

U prvim godinama djelovanja HPSS dolaze do izražaja Radićeve iluzije o beskonfliktnim društvima slavenskih naroda, kao i predviđanje snažne uloge komora u državi, kao elemenata korporativnog sustava, te predrasude prema Židovima koje dovode u sumnju njegovu demokratsku orijentaciju. Zbog straha da revolucija u Rusiji 1906., koju su po njegovim informacijama pokrenuli Židovi, ne destabilizira tu "zaštitnicu slavenskih naroda", on bezrezervno staje na stranu ruske apsolutističke carske vlasti i najoštrije izražava predrasude prema Židovima, koje je kasnije napustio.¹⁶ Negativna reakcija svih političkih stranaka i javnosti u Hrvatskoj prema osnivanju seljačke stranke i usamljenost zbog sukoba s Frankovim pravašima zbog njihove netrpeljivosti prema Srbima i do-dvoravanja bečkim vladajućim krugovima, s jedne strane, a s druge, sa Srpsko-hrvatskom koalicijom zbog Riječke rezolucije koju ocjenjuje kao prihvaćanje "mađaronske" politike, izgleda da je Radića još više tada gurala prema određenom mjeri konzervativizma.

¹³ B. Boban, *Demokratski...*, n. dj., str. 161.

¹⁴ Branka Boban, *Demokratski nacionalizam*, Zagreb 1998., str. 107.-122.

¹⁵ usp. tekst Tihomira Cipeka: *Politički sustav "Podunavskih država i naroda"*. Srednjoeuropska ideja Stjepana Radića, u ovom broju časopisa.

¹⁶ Branka Boban, *Demokratski nacionalizam*, n. dj., str. 110.; Stjepan Radić, *Slavenska politika u Habzburškoj monarkiji*, Zagreb 1906., str. 64.

U programu Hrvatske pučke seljačke stranke iz 1905. o slavenskim se narodima i Rusiji govori samo deklarativno, jer se dalje i zbog vlasti nije moglo ići. No, unatoč svih kontroverzi, snažno su naglašeni zahtjevi za demokratskim i socijalnim reformama, posebno u interesu seljaštva te zahtjev da svaka država u kojoj će se nalaziti Hrvatska bude neutralna i da vojna obaveza bude smanjena.¹⁷

Radić je tada vjerovao da su Rusi prirodni zaštitnici malih slavenskih naroda, da već svojim postojanjem predstavljaju branu prema imperijalističkim težnjama Nijemaca i drugih zapadnoeuropskih naroda u Europi i svijetu, da nastoje biti prijatelji svim kulturnim narodima, da žele kao i Francuzi, da sve "male države i narode bez razlike vjere i plemena stave pod osobnu zaštitu". Tek 1909. za vrijeme boravka u Moskvi u doba "aneksione" krize uvjerio se da Hrvati od Rusije ne mogu očekivati podršku, a kako je bolje upoznao njihove vladajuće krugove napustio je teoriju o beskonfliktnosti slavenskih društava.¹⁸

Za vrijeme "aneksione krize" se zalagao za pravo Austro-Ugarske da anektira Bosnu i Hercegovinu, tvrdeći da ni Turska ni Srbija nisu u stanju brinuti se da se ona razvije u modernu europsku državu. On je priznavao da u Bosni i Hercegovini žive Srbi i Muslimani, ali se ipak zalagao da Bosnu i Hercegovinu u okviru Monarhije treba priključiti Hrvatskoj jer: 1. Hrvati čine najstarije stanovništvo Bosne i Hercegovine, 2. dio Bosne i Hercegovine je prije turskih osvajanja bio dio hrvatske države, 3. Hrvatska sa tri strane okružuje Bosnu i Hercegovinu i ona je geografski centar hrvatskih zemalja, 4. Hrvati kao etnički najrodniji stanovništvo Bosne i Hercegovine mogu najviše pomoći u njenom razvoju, 5. Hrvati su spremni Srbima priznati pravo na očuvanje njihovih nacionalnih osobina, a Muslimanima garantirati čuvanje vjerskih tradicija u BiH, dok se Srbi Hrvatima u Bosni prijete klanjima, a Muslimane silom ili lukavstvom žele pretopiti u Srbe ili nagovoriti da se isele u Tursku. No Hrvatska ne smije to svoje pravo ostvarivati silom. Tada se on oštro suprotstavlja ideji podjele Bosne i Hercegovine što su predlagali neki Srbi i Crnogorci.¹⁹

Nakon aneksione krize do početka Prvoga svjetskog rata često je pisao da se politika Rusije, Njemačke, Mađarske i Srbije sve češće poklapa u nastojanju oko razbijanja Austro-Ugarske i izražavao strah da bi Hrvatska u tom slučaju doživjela sudbinu nekadašnje Kraljevine Poljske, tj. da bi njene zemlje bile podijeljene između Njemačke, Italije, Mađarske i Srbije. Zato se zalagao za suradnju s dinastijom Habsburgovaca u nastojanju da se Monarhija transformira u zajednicu država ravnopravnih naroda i tako spasi od propasti. Zbog takve se politike sukobio s Hrvatsko-srpskom koalicijom i Franom Supilom koji su vjerovali da je propast Austro-Ugarske neminovna i spas za Hrvatsku tražili u stvaranju nove jugoslavenske države, a zalagao se za suradnju sa slovenskim političarima sličnih stajališta i ostvario suradnju sa Strankom prava na "čistom hrvatskom kursu".²⁰

Radić je i prije i nakon svjetskog rata bio svjestan da je velik raskorak između ideala čovječanskih i državljanskih prava, demokracije i samoodređenja naroda i realnih odnosa koji su zasnovani na interesima, snazi pojedinih država i naroda ili ravnoteži snaga, ali je vjerovao da male narode to ne treba obeshrabriti, jer veliki nisu došli do svoje moći samo silom nego i promišljenim radom, zalaganjem i organizacijom, što mogu i mali narodi.

¹⁷ Dr. Antun Radić, *Seljački nauk*, Sabrana djela, knj. VII, Zagreb 1936., str. 22.

¹⁸ S. Radić, *Moderna kolonizacija*, n. dj., str. 359.

¹⁹ B. Boban, *Demokratski nacionalizam*, n. dj., sr. 248.-258.

²⁰ B. Boban, *Demokratski nacionalizam*, str. 297.-309.

Vjerovao je da će da će čovječanstvo doći do takvog stupnja razvoja, kada će u sve većoj mjeri biti poštovana prava svih naroda i ljudi, za što se zalagao do kraja života. To se vidi u njegovoj upornoj borbi za poštovanje ljudskih prava, demokratskih načela i socijalnih prava najširih slojeva, posebno seljaštva, kao i djelovanju u Ligi naroda i zauzimanju za prava malih europskih naroda i simpatijama za borbu za slobodu i samostalnost Crnaca u Africi, Indijaca i Kineza u Aziji.

H(P-R)SS je pod Radićevim vodstvom kontinuirano radila na prosvjećivanju, gospodarskom i kulturnom organiziranju i razvoju Hrvatske u suglasju sa razvojem Zapadne Europe, na razvoju svijesti da narod može i mora sam sobom upravljati izgrađujući demokratske uredbe, da se jedino narod sam može, makar u budućnosti, izboriti za samostalnost i slobodu Hrvatske.

Zusammenfassung

Die Meinungen Stjepan Radić's über die weltpolitische Lage Kroatiens und über die internationale Beziehungen vor dem Ersten Weltkrieg

Im Artikel sind die grundsätzlichen Meinungen von Stjepan Radić über die Nation und die zwischennationalen Verhältnisse geschildert, sowie die Weise, wie er sie in konkreten geschichtlichen Umständen in der Zeit vor dem Ersten Weltkrieg anwendete, usw. bei der Einschätzung der Lage von Kroatien innerhalb Österreich-Ungarn, in den Verhältnissen zu den Ungarn, zu den slawischen Völkern, insbesondere den Russen, Tschechen und Polen sowie Serben, sowie im Fall des Zerfalls der Monarchie.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RAD OVI

32-33

ZAGREB 1999.-2000.

Izdavač
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Za izdavača
Neven Budak

Redakcija
Branka Boban
Neven Budak
Mirjana Gross
Franko Mirošević
Iskra Iveljić
Nikša Stančić
Božena Vranješ-Šoljan

Urednički kolegij
Ivo Goldstein
Marijan Maticka
Mario Strecha

Izvršni urednik
Mario Strecha

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb, Ivana Lučića 3
tel. 385 1/ 6120 150, 6120 158, fax. 385 1/ 6156 879

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske
br. 6859/1 od 5. X.1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije
Republike Hrvatske pod brojem UP-547/2-84-1984.

Naslovna stranica

Iva Makvić

Prijevod sažetaka

Marina Denona-Krsnik (njemački)

Ivo Goldstein (engleski)

Tisak

KRATIS, Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u srpnju 2001. godine

Naklada

300 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb

UDK 949.75

RADOVI 32-33

/ [uređivački odbor Ivo Goldstein... et al.]. - Zagreb

: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta,
1999.-2000. – 520 str. ; 24 cm

– Summaries.

ISBN 0353-295X